

14135

ПОСЕБАН ОТИСАК

76

ИЗДАЊЕ ЧУПИЋЕВЕ ЗАДУЖБИНЕ

76

ГОДИШЊИЦА
НИКОЛЕ ЧУПИЋА

ИЗДАЈЕ ЊЕГОВА ЗАДУЖБИНА

КЊИГА ХЛШ

БЕОГРАД

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

1934

4.12

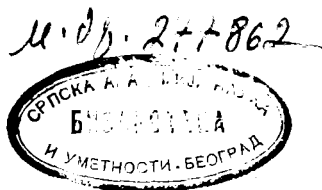
6. 1567

949.4 " 15"

ЈЕДАН ВЕЛИКИ МУСЛИМАНСКИ ГУСАР

Гусарство је, у смислу морског разбојништва, постојало још од незапамћених времена кад се примитивни човек могао отиснути на море и отимати по морским обалама оно до чега му је на тај начин најлакше било доћи. Доцније је настало удруживање таквих отимача и нападање у већем стилу. То је било изазвано и ободрено стварањем насеља по морским обалама и развијањем трговине међу насељима. Отимачи су, испрва појединци, а доцније удружени у омање флоте, пресретали на мору чамце и бродове натоварене робом, ове заплењивали, заплењеним превозним средствима увећавали и ојачавали своју гусарску флоту, па се она онда упуштала у све замашнија подухећа. У познија времена то је било узело такве размере, да је гусарство мењало историју света. Отпочето као обична, најпростија отимачина и разбојништво, гусарство је доцније, добро организирано, ободрено и овлашћено од стране појединих држава, постало моћно средство за завојевачке и политичке циљеве.

Познато је шта је у своје време, у шеснаестом и седамнаестом веку значило и починило антилско гусарство (буканири и флибустири). Не само овлашћено од стране међусобно зараћених држава, већ од ових и материјално потпомогнуто, оно је било несавладљива сметња колонизирању Шпанаца и Португалаца, а поуздан ослонац за колонијалну експансију Француске, Енглеске и Холандије у ново-пронађеним преко-океанским континентима и острвима. У време својих ратова са европским савезима, Наполеон је гусарима, као што је био

чувени гусарски шеф оног времена, Робер Сиркуф, поверавао, са једне стране одржавање блокуса, а са друге стране нападање, запленивање, потапање и палење противничких бродова.

На коју стотину година пре тих великих океанских гусарских подузећа, постојало је једно изванредно добро организирано гусарство у Средоземном и Јадранском Мору. То је било муслиманско (турско и афричко) гусарство шеснаестог века, које је достигло свој врхунац за време владавине Сулејмана Величанственог. То је гусарство постојало још много пре тога, али у облику појединачних гусарских подузећа, која су, са једним омањим гусарским бродом, или малим бројем таквих бродова, или чак и повећим чамцима, нападали, запленивали и плачкали како бродове пресретнуте поред обала или на морској пучини, тако и саме градове и села дуж морских обала.

Доцније су се, у време о коме ће овде бити реч, та подузећа организирила у моћне гусарске флоте, које су биле у стању у рату учинити више него сувоземна војска. Имена појединих гусарских шефова задавала су страх по обалама Средоземног, Јонског и Егејског мора, па и дуж целе наше јадранске обале. Један од таквих гусарских шефова, неоспорно највећи од свију, чија је сама појава у близини обале натеривала у панично бегство како становништво прибрежних места, тако и гарнизоне у овима, био је *Хајредин Барбароса*, који је у исто време у историји оставио траг једнога од највећих поморских завојевача свих времена.

Писац ових редова није историчар и није ни по чему позван да се бави каквим историским истраживањима. Међутим, никоме, па ни њему, не може бити забрањено заинтересовати се и за понеке ствари удаљене од онога о чему се он редовно, по своме занату, бави, али које су за свакога схватљиве и без какве нарочите стручне спреме. Па кад се још, као у овоме случају, деси да, и ако је ствар позната стручњацима, код нас се у ширим круговима врло мало о њој зна, а у нашој

књижевности о њој једва има помена, онда је писац склоњ веровати да не чини ништа недопуштено пишући ове редове о великоме гусару.

I

О пореклу Хајредина Барбаросе, као и о томе како се он одао гусарству, постоје читаве легенде из којих су црпели податке и многи од његових биографа. По једнима од њих, Барбароса је пореклом био Француз из племићске породице, чије се велико имање налазило у западној Француској. Озлојеђен тиме што му је брат преотео велики део имања, он је напустио за навек и имање и домовину, па са једним својим другом, такође француским племићем, отишао у свет. Обојица су, напустивши Француску, променили и веру, и народност, и име. Прешли су у мухамеданство и одали се гусарству. Историја од тада бележи два крупна муслиманска гусарска имена, Хајредина (Хариадена) и Уруца (Хорука, Аруца), названог Барбароса. Тај је надимак нешто доцније, после погибије Уруца, прешао на Хајредина који ће, као Барбароса, оставити дубок траг у историји јужних европских и северних афричких земаља тога времена. Обоје су се, међутим, променивши веру, издавали за синове једнога израелитског ренегата са острва Метелин (Митилена).

Тако гласи једна версија о пореклу и гусарском почетништву Хајредина. По турским биографима ствар стоји сасвим другојаче. По њима, Барбароса је одиста био син једнога израелитског ренегата који се 1457 године доселио из Румелије на Митилену, па на острву продужио радити свој ранији лончарски занат од кога је лепо живео. Његов најмлађи син, Хиз'р, још је од детињства показивао шта ће од њега бити. Од његовог васпитања и школовања није могло бити ништа. Једино, што је у школи научио, било је неколико стихова из корана, таман довољних за обавезних пет дневних молитава свакога правоверног. По целе је дане проводио на морској обали, посматрајући недогледну плаву пучину и слушајући приче о борбама и ратовима на мору и о гу-

сарима, које су му причали морнари што су долазили на острво.

Сличан му је био и старији брат Уруц, са којим је делио своје одушевљење за морске пустоловине. Он се први од њих двојице одао на гусарење, почевши пловити по Егејском мору најпре по трговачким пословима свога оца, а затим као гусар. Гусар је постао из освете, а освету су изазвали морепловци са многобројних острва тога мора који су суревњиво, са завишћу гледали напредовање трговачких послова Уруцеве породице. Неколико лаких, а приносних победа на мору, дале су Уруцу укус за гусарење и он се томе послу потпуно ода, заједно са својим братом Елиасом. Али у једној гусарској борби са много надмоћнијим противником, Елиас погине, а Уруц буде заробљен, везан, доведен на острво Родос и ту продан као роб.

Вест о томе поразу бацила је Хиз'ра у очајање. Покушао је ослободити заробљеног брата откупом, понудивши за оно време велику суму од десет хиљада драхми, колико је могао скупити од целе своје породице. Али Уруц одбије да се на тај начин ослободи, изјавивши да би му осиромашење породице било теже подносити него ропство; осим тога, он налази да би његова слобода вредела много више од те суме. Озлојеђен тим одбијањем, његов га господар почне одређивати на најтеже послове, па између осталих и на то да весла на једноме броду који је послом ишао од острва до острва. На једноме таквом путовању, кад је брод, због јаке буре, у близини једног острва стао и бацио котве, Уруц улучи прилику да се ослободи ланца за који су били повезани веслачи, па скочи са брода у море, исплива на обалу и побегне одатле на маломе чамцу који је нашао на обали. Он се од тада, са својим братом Хиз'ром ода на гусарство по околним водама и њихова ће се имена убрзо затим и надалеко прочути.

Према европским хроничарима, први замашнији подвиг муслиманских гусара био је 1504 године. Тада се први пут јавља Уруц у једној значајнијој улози. Папа

Јулије Други био је послао своја највећа два ратна брода да отпрате један транспорт скупоцене робе из Ђенове у Чивита-Векиу. Брод, који је ишао напред, толико измакао од другога да се нису могли догледати, кад је пролазио поред острва Елбе, спузио је један омањи брод који му се приближавао. Не налазећи за вредно ни да обрати пажњу на тај бродић, ратни брод је безбрижно продужавао свој пут. Заповедник брода није ни мислио да се у тим водама може сусрести са гусарима, који се ту нису појављивали за дуги низ година, па и кад су се појављивали, нападали су само омање трговачке или транспортне бродове. Али бродић, пришавши сасвим близу ратном броду, одједном набаци на овај своје гвоздене куке за привлачење и пристане уз брод који се за тили час напуни непознатим светом са турбанима на глави, са ножевима и секирама у руци. Пре но што је посада брода могла и помислити на одбрану, била је приморана да се преда и бачена у подруме свога брода.

Риђобради гусарски шеф, који није био нико други до Уруц, тада полети са својим бродићем да тражи и нападне други ратни брод. Но то је било много теже извести но са првим бродом, јер је требало оставити на заробљеном броду довољно јаку посаду да би ова могла одржати заробљенике у покорности. Уруц у тренутку смисли план и прибегне једном лукавству. Он преобуче своје гусаре у одела поробљене посаде, постави је на заробљеном ратном броду тако да се може добро видети, веже за тај брод свој бродић и пође са свиме тим у правцу другог ратног брода. Посада са овога разумела је да је први брод заробио гусарски бродић који за собом вуче, па га пусти да му приђе и пристане уз њега. Гусари тада ускоче на тај брод, за тили час натерају му посаду да се преда, па њоме смене дотадашње веслаче, маварске робове. Са оба ратна брода, као и са оним што је носио скупоцену робу, гусари се упуте у Тунис, где Уруц учини споразум са бејом и преда му плен.

Споразум са туниским бејом имао је својих нарочитих разлога. Уруц није био ни у чијој служби, већ је гусарио чисто за свој рачун. Али, пошто је напустио Егејско Море и стао гусарити по Средоземном Мору, требала му је у њему једна гусарска база и сигурно прибежиште где би, у случају потребе, нашао заштиту и одбрану. Са бејом је био уговорио да му за то даје по једну петину од плена, што је доцније, кад се осилио, сведено на једну десетину.

Појава и гусарски подвизи Уруца произвели су читаву узбуну дуж обала Средоземног Мора и привукли мноштво муслиманских авантуриста у његову службу. Поред тога, почели су се у масама појављивати на мору појединачни гусари који су, радећи за свој рачун, пленили бродове по мору, као и места поред морских обала. Поморска трговина је била готово сасвим престала. То је учинило да се поведе читав Крсташки рат против гусара Средоземног Мора.

Шпански краљ Фердинанд, који се у то време сматрао за главног заштитника Хришћанства и шеф највеће поморске силе на свету, а чија је земља и имала највише штете од муслиманског гусарства, одлучи да по сваку цену то гусарство угуши. Године 1509 и 1510 он, са моћном ратном флотом, нападне на афричке обале и освоји Оран, Буџи и Алгир, три главна гусарска гњезда тога времена. После тих успеха он закључи мир са Алгиром, који му је од тада имао плаћати један замашан годишњи данак и обвеже се да више не прима гусаре у своје луке. Да би имао једну своју војничку базу у Алгиру и да би био сигурнији да ће се испуњавати услови мира, краљ подигне јако утврђење на острву Пенону, на самој уласку у алгирско пристаниште.

Још за краљева живота гусари су у више махова покушавали да се ослободе наметнутих им обавеза. При једноме таквом неуспелом покушају Уруц је изгубио руку. Али одмах после краљеве смрти, Алгир се године 1516 побуни и потпомогнут арабљанским трупима под командом поглавице Селима из Блидаха, Алгирици изведу

опсаду утврђења на острву Пенон. Селим тада позове у помоћ Уруца, који се одазове позиву и упути се са својих 5000 људи у Алгир, праћен гусарском флотом под заповедништвом брата му Хиз'ра. Да не би са Селимом делио заповедништво и власт, Уруз га својеручно удави и остане сам као заповедник војске која је опсадила утврђење.

За време те опсаде, Уруз је, сматрајући се као васал турског султана, био прионуо на то да учврсти и ојача свој положај шефа у Алгиру. Не само што је своју власт распростр'о на целу алгирску обалу, већ је својој управи присајединио и оближње области Тунис и Тилисман (Тлемсан). Али пошто је био чврсте руке, на шта Алгирци нису били навикнути, ови 1518 године потраже помоћ против њега од самих Шпанаца са којима су дотле ратовали. Помоћ им је дошла од стране Карла Петог, који се и без тога већ био забринуо због наглог јачања и ширења највећих противника Хришћанства. Император пребаци на афричку обалу једну војску од 10.000 људи, све војних ветерана, и изненадно нападне Уруца у Тилисману, где се он у то време налазио са својих 1500 људи. Видећи да му је војска бројно и сувише слаба наспрам шпанске, Уруз натовари на коње своје благо које је ту имао и нагне бежати у правцу Алгира, гоњен јаким шпанским коњичким одредом. Кад је видео да ће га Шпанци стићи, наредио је да се баца новац и драго камење које је собом носио, надајући се да ће се гониоци задржати око тога да то прикупе. Али се у томе преварио, јер су Шпанци продужили гоњење без застоја, све док га нису стигли и побили и њега и његову пратњу.

Уруз Барбароса је имао четрдесет и четири године кад је погинуо. Био је средњег стаса, врло развијен; имао је крупне светле очи, орловски нос и густу риђу косу. Живот који је водио, морски ветар и жарко афричко сунце дали су му лицу мрку боју, по којој се није разликовао од урођеника северне Африке.

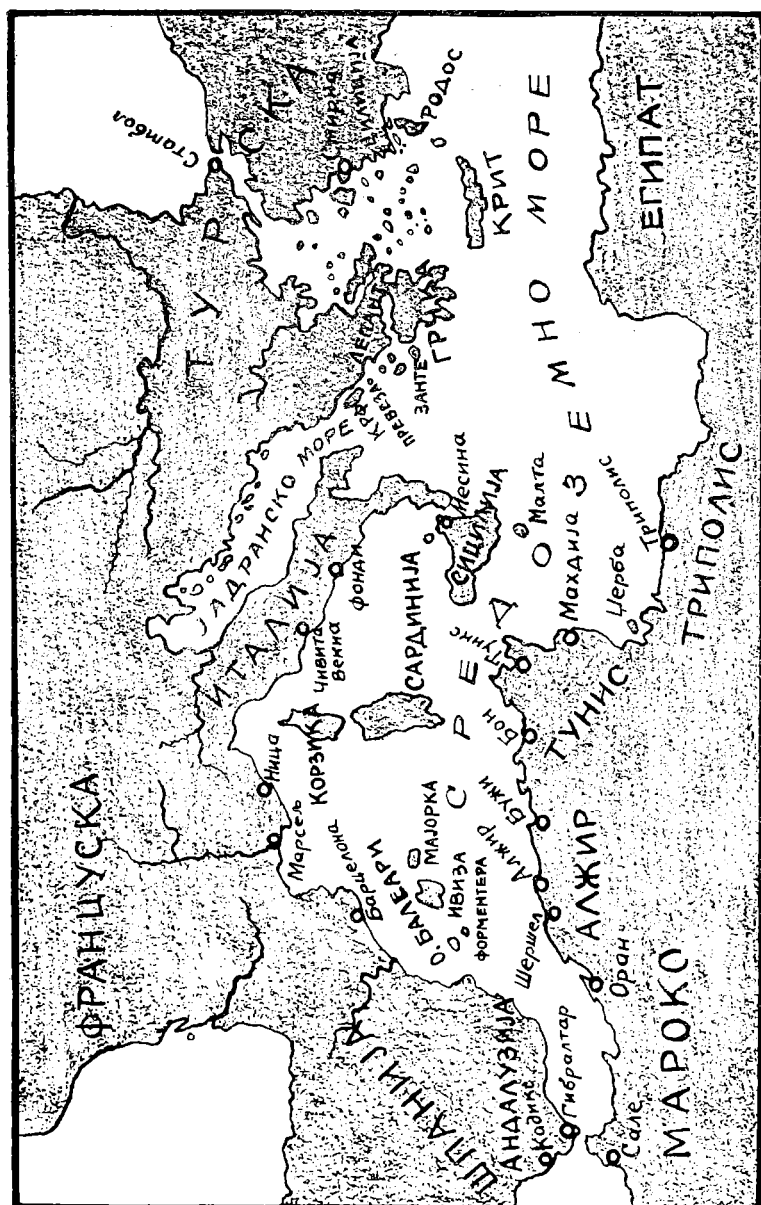
Уруц је био не само одважан гусар, већ и одличан организатор. Политичка и војна организација Алгира, којој је он поставио основицу, трајала је још три века после његове смрти; она је била иста таква кад су у првој половини прошлога века Французи постали господари Алгира.

II

Смрћу Уруца Барбаросе почиње права гусарска каријера његовог брата Хиз'ра, који је дотле био само његов помоћник. Та ће каријера далеко премашити ону његовог старијег брата. Хиз'р је имао исто толико одважности, храбрости и других војничких способности као и Уруц, али се одликовао и још једном цртом која је недостајала овоме и у којој поглавито и лежи тајна његових великих успеха у животу, који су учинили да од обичнога гусара пирата он доспе до једнога од највиших положаја у силноме царству Ислама. То је била велика обазривост, проницљивост и дипломатска вештина, којој у то време није било равне ни у једној од тадашњих европских културних држава.

Чим је, после погибије свога брата (од кога му је и остало име Барбароса) наследио његову власт, Хиз'р изашље своје изасланике у Стамбол, да изјаву турском султану да се он сматра као његов покорни васал и да се за све што је дотле освојио и што буде освојио, сматра да ради у име Ислама и султана. Овоме, који тек што је био освојио Египат, било је добро дошло да без капи крви присаједини својој држави Алгир и околне области, па прими Хиз'рову понуду врло радо. Хиз'р добије титулу „Бејлербеја“ (беја над бејовима) и постављен је за генералног гувернера Алгира; султан му, у исто време, пошље и стави на расположење одред од две хиљаде јаничара, ради одбране од спољних непријатеља и одржавања реда у земљи.

Од тога се времена Хиз'р стално назива Хајредин (Хариаден) Барбароса. Његови биографи се не слажу у томе како је он дошао до тога имена Хајредин. По

Сл. 1. Поприште гусарења Хајредина Барбаросе.

једнима од њих, он га је добио још за живота његовог друга кад су заједно прешли у мухамеданску веру. По другима (турским) њему је то име дао много доцније сам султан Сулејман Други, усхићен његовим успесима на мору који су високо уздигли Ислам. Турски то име значи „добротвор вере“.

Нови гувернер је своју дужност почео вршити тиме, што се сав предао послу да у својој држави уведе ред, да осигура савезе са поглавицама околних области, и да покори и својој држави присаједини области за које је налазио да ће му то бити од потребе и од користи. Пошто је тако постао стварни господар афричке обале са једне и друге стране Алгира, Хајредин створи једну моћну гусарску флоту, ујединивши флоте неколицине тада чувених муслиманских гусарских шефова, као што су били: Драгут (Тургут, гусар са острва Родоса), Синан (гусар из Смирне) и злогласни Ајдин, кога су Шпанци звали „страх ђавола“. Са том флотом Хајредин је одбијао нападе хришћанских флота, и нападао бродове и обалска места у хришћанским државама Јужне Европе.

Прве успехе је имао у борбама са јаком флотом императора Карла Петог. Месеца маја 1518 године, сазнавши у Сарагоси за пораз и погибију Уруца, император је оценио да је дошао подесан тренутак да покуша дефинитивно уништити гусарску флоту и очистити северну афричку обалу од Турака. Он нареди да флота, под заповедништвом вице-краља сицилијанског Хуга од Монкада, преплови Средоземно Море и нападне Алгир. Али експедиција није била добре среће. Јака бура је учинила да се бродови порастурају по мору, а многи се од њих и поразбијају једни о друге. Хајредин, чији су гусари били много вештији и окретнији у маневрисању, ту флоту потпуно потуче, заплени доста бродова и топова, и само се један незнатан део шпанске посаде могао дочепати обале и спасти се. Да би осветио погибију свога брата Уруца, кога до своје смрти није могао прежалити и због које је смртно мрзео Шпанце, он нареди покољ заробљеника. Три хиљаде

заробљеника је том приликом платило животом да би се задовољио свирепи и крволочни осветник.

Та победа, и ако се није имала приписати само одважности и вештини Хајредина и његових гусара, изнела га је на велики глас и знатно учврстила његову силу на мору. Кад су се његове галије појавиле на догледу Алгира, све становништво је похитало у пристаниште да дочека и поздрави великог победника. Султан му подари титулу паше и поново га потврди за генералног гувернера Алгира, ставивши му на расположење и под његово заповедништво одред од 6000 јаничара, као и велики број топова и велику суму новца за одржавање трупа.

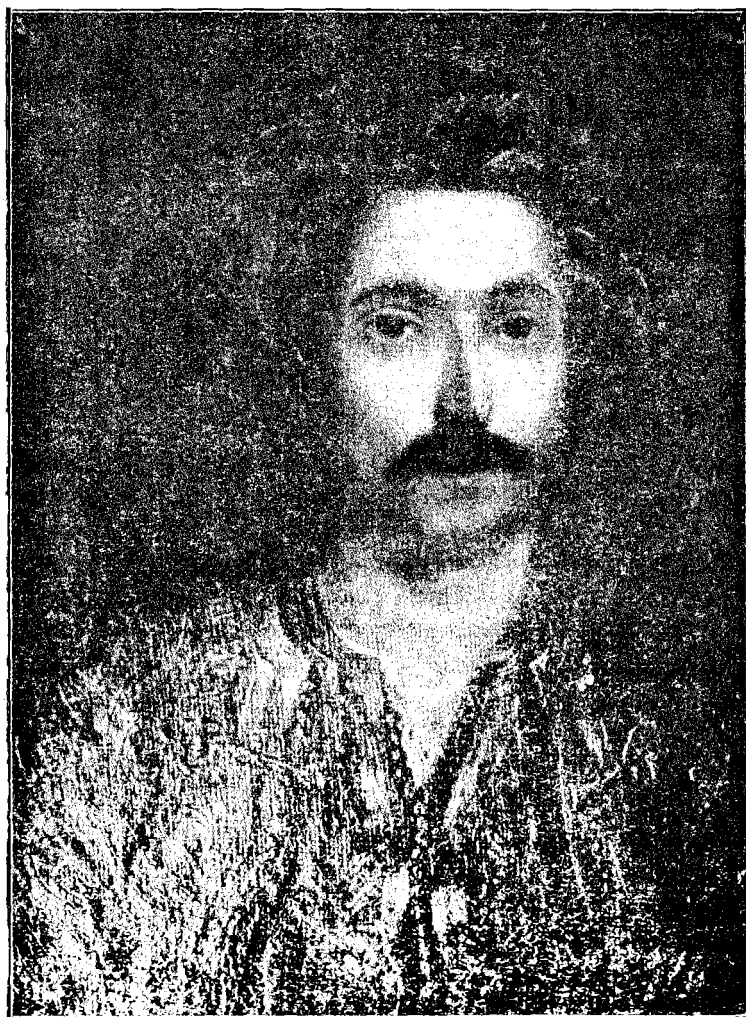
Нови паша се од тада могао мирно, без икакве бојазни, посветити уређењу Алгира, добро чуван од својих јаничара и добијајући сваки дан у сили и угледу. Султан му је из Стамбола сваке године редовно слао нове регруте за јаничарски одред, а у исто време и потребна новчана средства за издржавање трупа. Мноштво турских злочинаца са Леванта, да би избегли осуде, као и читаве руље пустолова ступали су у Хајрединову службу.

Поједина оделења Хајрединове гусарске флоте, под командом гусара Драгута, Синана и Ајдина, полазила су свакога пролећа из Алгира и пустошила италијанске и шпанске обале, пресретала и пленила европске трговачке бродове. Више пута су, прошавши кроз Гибралтар, причекивали на атлантском океану велике шпанске галионе који су преносили благо из Средње и Јужне Америке у Кадикс, као своју базу. Гусари су у више прилика имали да издрже јаке борбе са много надмоћнијим противником, али су увек или излазили као победници, или су бар пролазили без велике штете. Тако је н.пр. једном 1529 године Ајдин, пошто је био опљачкао Балеарска острва и у области Валенције заробио преко две стотине породица за које је тражио откуп, срео у путу јаку шпанску флотилу од осам ратних бродова. Видећи се слаб наспрам такве силе, он приђе обали, брзо исто-

вари заробљенике да му не би сметали у борби и постави своје бродове за одбрану. Али на његово велико изненађење, шпански бродови, пошто су му се приближили, прођу мирно поред његових бродова и оду даље. Прави узрок томе била је бојазан команданта флоте да својом јаком артиљеријом не потопа гусарске бродове, а са њима и заробљене породице, за које се био обвезао, уз награду од 10.000 дуката, ослободити их и довести живе у место где су становали. Командант је оклевао тражећи начина да то изврши другојаче, а не артиљеријом и потапањем гусарских бродова. Међутим, гусари су то разумели другојаче, као страх, неодлучност и слабост. С тога, кад су видели да се противничка флота мирно од њих удаљава, они пређу у напад и за тили час ускоче на шпански адмиралски брод, убију адмирала, па за тим, један за другим, поробе седам бродова флоте; осми је једва успео да се бегством спасе. Гусари се тада врате обали, утоваре опет на бродове истоварене своје заробљенике, смене дотадашње веслаче посадом шпанских бродова и врате се у триумфу у Алгир, дочекани са неописаним одушевљењем.

Исте 1529 године Хајредин, после толиких неуспешних покушаја његових и брата му Уруца, успе да освоји и последњу шпанску базу у области Алгира, јако утврђење на острву Пенон, после бесног бомбардовања које је трајало шеснаест дана и толико исто ноћи. Јуришне трупе од 1200 људи су наишле у бесомучном јуришу на терен припремљен артиљеријом и брзо је био заробљен целокупан гарнизон са својим јуначким командантом Дон Мартином од Варгаса. Варгас је заробљен на једноме продору који су на бедему од тврђаве начинили топовски метци са гусарских бродова. Ма да је био изгубио једну руку, бранио се очајнички, али је био брзо савладан и доведен пред Хајредина. Гусар му тада, дивећи се његовој храбрости, предложи да пређе у мухамеданство, па да га постави за капетана својих јаничара. Варгас то одбије са презрењем, што толико

ражљуги Хајредина да нареди да му се одмах ту, пред њиме, одруби глава.

Сл. 2. Хајдерин у млађим годинама (музејска слика).

Али пораз Шпанаца није се ограничио само на то. На петнаест дана после пада тврђаве Пенон, стигло је пред Алгир девет шпанских бродова који су, не сазнавши

још за пораз, носили муницију за опсађене другове. Може се замислити изненађење које је ескадра имала пришавши утврђењу и видећи да се на њему вије турска застава. У тај мах гусари, на својим лаким бродифима, излете из алгирског пристаништа, нападну на пренеражене и деморалисане Шпанце, заплене целу ескадру, заробе две хиљаде и седам стотина људи које је она носила, као и све топове, муницију и животне намирнице, донесене за опсађене у тврђави.

Чим је освојио утврђење, које је било управо пред алгирским пристаништем, Хајредин га споји једним насипом са овим пристаништем, па затим отпочне градити једну заштитну луку где би његови бродови били добро заштићени од северних ветрова. Материјал за то узет је из освојеног и разрушеног шпанског утврђења. Преко 30.000 хришћанских робова радило је на томе, за оно време огромном послу и радови су довршени на крају треће године. Кад је то било готово, Хајредин изгради пред алгирским пристаништем једно ново утврђење, по својим властитим плановима, постави у њему топове и нареди да у њему стално пребива један јак јаничарски гарнизон. Ти радови и данас постоје у ономе стању у коме их је оставио велики гусар; писац ових редова имао је прилику разгледати их.

За време ових радова Хајредин је морао бити на опрези од два арабљанска султана, једнога из Туниса, другога из Тлемсана, који су, побојавши се његових успеха, почели побуњивати арабљанске хорде против њега. Најопаснији му је био султан Мулеј-Ибни-Хамид из Тлемсана, крвни непријатељ Турака и њихових савезника, коме је Хајредин приписивао и погибију свога брата. Изгубивши стрпљење и нашавши да ће само тако од те стране бити на миру, ако освоји Мулејеу земљу и присаједини је отоманском царству, Хајредин пошаље против овога јак одред арабљанских коњаника и турских пешака који су му били послати из Стамбола. Тлемсан брзо буде освојен и Хајредин ту постави за

султана брата Мулејевог Абдулу, који му се закуне на верност и послушност.

Међутим Абдулина заклетва није много вредила. Убрзо после свога постављења за султана у Тлемсану, вољом Хајрединовог, он је престао плаћати овог уговорену годишњу суму и изјавио да се сматра потпуно независним од њега. Са друге стране, поједине области, које је Хајредин био присајединио Алгиру, почеле се бунити не признајући његову власт. Побуна се појавила и у самог Алгиру, где је била крваво угушена.

Кад је све то било доведено у ред, Хајредина обузме чама и чежња за морским пустоловинама, за које је био створен. Ма да је и у сувоземним биткама имао среће и успехе, оне саме по себи нису за њега много значиле. У сувоземна завојевања упуштао се само за то да би својим гусарским флотама осигурао поуздане базе и прибежишта. Његова права страст и амбиција биле су везане за море, за гусарске подвиге и осигурање превласти Ислама на Средоземном, Јадранском, Јонском и Егејском мору. И Хајредин се одлучи да напусти Алгир и да се упусти у морске авантуре. По турској легенди, томе је допринео и ствар убрзао сан који је уснио једне ноћи за време свога колебања, у коме је видео себе како се упутио морској обали, праћен једним фантомом осветљеним божанском светлошћу и који га је водио у правцу мора. Сутрадан је, под утиском слике коју је сањао, одмах наредио спремање за полазак. Девет добро опремљених бродова његове флоте били су спремни за полазак још у вече тога дана. Кад је све то било свршено, па и цео харем утоварен у брод, Хајредин нареди да се искупе све поглавице у Алгиру, па им саопшти да је решен оставити их, пошто налази да је свршио своју мисију као султанов овлашћеник. Запрепашћени тиме, поглавице су покушале умолити га да их не напушта, налазећи да ће, кад он оде, Алгир опет постати поприште немира, бораба и ратова. Све је то било узалудно и Хајредин се са својом флотом отисне на море.

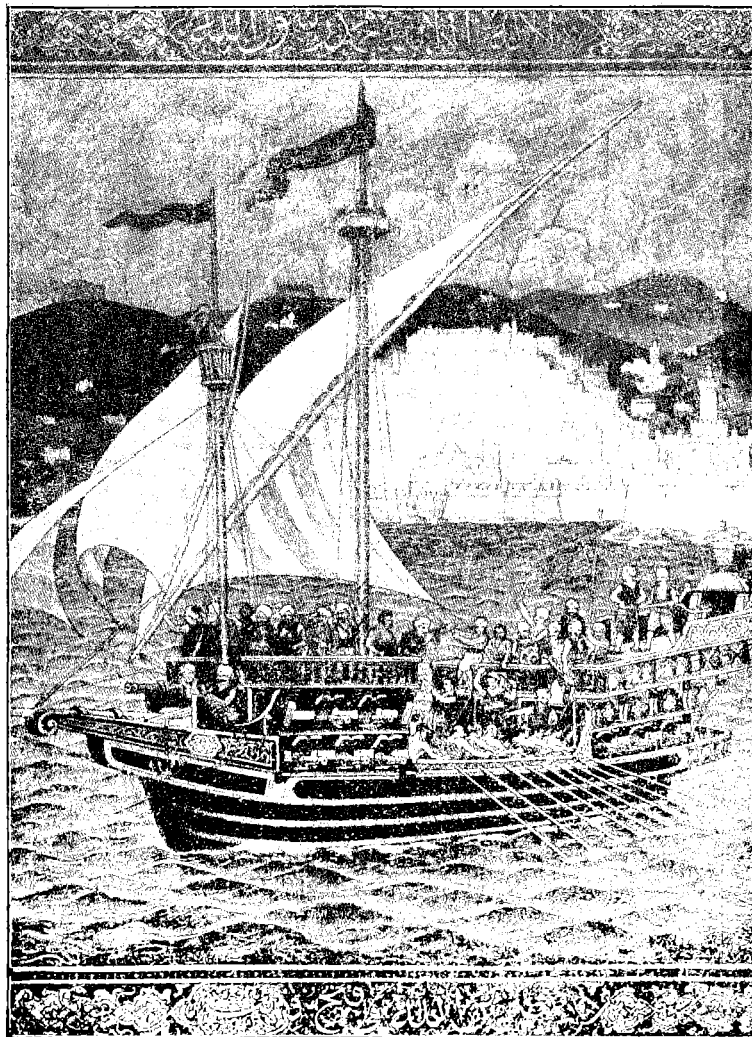
Крстарећи по Средоземном Мору, прво је срео флотилу од седам сицилијанских бродова. Чим је потопио један од њих, и кад су заповедници осталих бродава сазнали да имају пред собом Барбаросу, предали су му се без борбе на милост и немилост. Бродови су били пуни животних намирница, поглавито жита; он их одведе у Цигели, где жито разда сиротињи бесплатно, а прода по ниској цени имућнијим становницима. Ту остави свој харем, па се опет отисне на море у тражење авантура. Осим бродова које је сретао, пљачкао је у томе походу обале Шпаније, Ђеновског залива и Балеарских острва, ширећи свуда страх и трепет. Срећа га је непрестано пратила и плена је било доста.

Са тим пленом Хајредин се после трогодишњег лутања по мору врати у Алгир, дочекан од становништва са највећим одушевљењем. Али ту није остао на миру. За време његовог одсуствовања, стање се у Алгиру, Тунису и Тлемсану знатно погоршало. У Алгиру је био преузео власт поглавица Ибнил-Кади потпуно недорастао томе, са којим је становништво било врло незадовољно. У Тунису се султан Кара-Хасан одметнуо и створио себи засебну државицу, оцепљену од Алгира, и од турског царства. У Тлемсану Абдала се такође одметнуо од турског султана и почео ковати новац са својим ликом.

Сазнавши да Хајредин долази у Алгир, Ибнил-Кади похита да пошаље своје изасланике који ће га пресрести и гледати да га умилостиве, предавши му скупоцене дарове које му шаље. Хајредин није хтео за то ни да чује и у знак свога презирања таквих покушаја, он врати све дарове пошто је коњима, који су их носили, поодсецао репове. У борби коју је затим имао са Ибнил-Кади, трупе овога буду потучене, Ибнил-Кади убијен од самих својих људи и Хајредин триумфално уђе у Алгир.

У Алгиру је остао свега једну ноћ. Похитао је одмах сутрадан у галопу да, са својом коњицом, потражи одметника Кара-Хасана. Затекао га је у Шер-

шелу, месту које је Кара-Хасан учинио својом престоницом. Изненађени султан је једва имао толико времена

Сл. 3. Заповеднички брод Хајрединов пред Алгиром
(од турског сликара Мухамеда Расима).

да се затвори у једну кулу, из које је мало затим извучен и предат целату.

Остало му је још било да казни тлемсанског султана Абдалу. И њега је победио одмах, у првој битци. Али за Абдалу је Хајредин од увек имао неке неразумљиве симпатије и поред свега тога што је добро знао колико је превртљив и колико се може рачунати на његову реч, он му опрости и остави га и на даље као султана у Тлемсану, али са обавезом да му од тада плаћа двоструки дотадашњи данак.

Тада се Хајредин поново вратио у Алгир, као победилац на свима фронтовима. Одушевљењу становништва није било краја. Сав радостан, он је тада од Сулејмана Другог Величанственог, који је већ био ступио на престо после смрти свога оца Селима Првог, примио поруку, да може увек рачунати на његову помоћ и заштиту. Хајредин је тада био близу врхунца своје силе, моћи и славе.

III

Падом тврдиње Пенон, Шпанци су изгубили једину своју војничку базу на северној обали Африке. То је и моћно допринело томе да се муслимански гусари осиле и да дрско и без икакве бојазни за отступницу опустошавају европске обале Средиземног и оближњих мора. Године 1534. Хајредин сагради преко 60 бродова по својим властитим плановима и одлучи се да, у циљу пљачкања, нападне обале Италије. Пошто је прошао кроз Месински Мореуз, напао је Ређо, запленио све бродове које је затекао у пристаништу и одвео у ропство неколико стотина мирних становника тога места. Сутрадан нападне добро утврђен замак Санта Лучида, освоји га и одведе у ропство око хиљаду његових бранилаца, па продужи пљачкати и пустошити обале до утврђене вароши Фонди. Плен, који је био врло богат, редовно је слао султану у Стамбол, где је приман са највећим задовољством и где се по улицама вароши, по пристаништима, по најзабаченијим селима славило име великога гусара Барбаросе.

То се у Европи више није могло подносити. Настала је опасност не само за поморске државе и државице Средоземног, Јонског, Егејског и Јадранског мора, већ и за целокупно Хришћанство, коме је претила превласт Ислама. А та опасност није долазила само с мора. Држава Сулејмана Величанственог почела се ширити и захватати просторе од Персије до Угарске, од Кавказа до Марока. Дошао је у опасност опстанак Аустрије, па можда и Немачког царства; за витезове са Малте, тадашње стубове одбране Хришћанства, на које је Папа рачунао као на најпоузданију заштитницу, дошло је у питање да ли ће изгубити своју дотадашњу базу и свој значај и престати бити за Хришћанство оно што су дотле били.

Немачки и шпански император Карло Пети, забринут због тих опасности, скупи све бродове које је могао имати на расположењу, и формира у Барселони једну велику флоту од преко 600 бродова. Војска, коју је флота имала носити, била је састављена од Италијанаца, Немаца и Шпанаца; она је се имала појачати ескадром витезова са Малте, која ће се флоти придружити кад ова наиђе на Малту. Тиме је оглашен прави Крсташки рат Исламу, по моделу ранијих крсташких ратова.

Заповедништво над флотом цар Карло повери шпанском адмиралу Андреји Дорији, у то време неоспорно најпозванијем за посао који му је био поверен. Андреја Дориа је пореклом Италијанац, родом из Ђенове. Прво је служио у Риму, у папској гарди, у којој је и стекао чин официра. Затим је имао једну бурну кариеру у служби француских краљева, али увек на суву, све до године 1512, кад је нова Ђеновска република одлучила да формира флоту која би јој обезбедила независност. Заповедништво на тој флоти буде понуђено Дорији, али он то енергично одбије, бранећи се да нема никакво искуство у пословима на мору и да се сматра за потпуно неспособног за такву службу. Међутим, он се ипак примио те службе идуће године и у својој четрдесет петој години постане први пут мор-

нар, и то одмах са рангом адмирала флоте. Од тада га је у тој служби непрестано пратила срећа, како у борбама са француским ескадрама, тако и у сусретима са муслиманским гусарима који су често нападали обале у близини Ђенове.

Кад су се у Ђенови промениле прилике и Дорији био онемогућен опстанак у дотадашњој служби, он се понуди француској морини. Краљ Франсоа Први прими то врло радо и повери му заповедништво над својом флотом. Са том флотом Дориа је увек успешно нападао одреде тада непријатељске шпанске флоте, заробивши једном приликом и самога команданта те флоте Хуга од Монкада и пробивши блокус који је Карло Пети био поставио дуж француске обале, тако да је ослободио марсељско пристаниште и учинио му могућним снабдевање с мора.

Године 1528, незадовољан поступцима Француза према његовој домовини Ђенови, Дориа ступи у преговоре са противником француског краља, императором Карлом Петим, за ступање у службу овога. Император је познавао вредност Андреје Дорије и није се устезао примити све његове услове. Пре но што ће се кренути за Шпанију, на своју нову дужност, Дориа се врати у Ђенову и ту моћно припомогне побуну својих земљака против француске окупације. Побуна је потпуно успела; Ђенова је за кратко време ослобођена од Француза и Дориа је од захвалних земљака проглашен за „ослободиоца отаџбине“.

Кад је Карло Пети формирао своју „армаду“ у циљу да уништи муслиманско гусарство, заповедништво над флотом поверио је, као што је казано, адмиралу Андреји Дорији. Дориа је тада био у шесетој години старости, са стеченим гласом одважнога, искусног, обазривог и поузданог команданта, на кога се и у најтежим приликама може рачунати и ослонити. Примивши команду, он се упути у правцу Туниса и поче бомбардовати бедеме Ла-Гулете, тврђаве која је бранила улаз у туниско пристаниште. Одмах затим витезови са Малте продру ју-

ришем у утврђење и истакну на њему своју заставу. Покушај Хајрединовог помоћника Синана да одбије напад остао је безуспешан; Синан је био приморан на бегство. Хајредин, видећи то, стави се лично на чело своје војске од десет хиљада људи и покуша да спречи улазак хришћана у Тунис. У томе није успео, јер му се војска, осетивши надмоћство противника растурила и разбегла. Он је са својим помоћницима Синаном, Ајдином, Драгутом и Али Караманом морао побећи у оближње пристаниште Бон, где је раније из опрезности био оставио своју флоту од 27 добро наоружаних ратних бродова.

У Шершелу се тада, према турским хроничарима, десио овакав догађај. Хајрединовог помоћник Али Караман добио је био налог да са неколико лаких бродова пренесе из Шершела потребан за војску пексимит, који се ту правио. Извештен о томе, Дориа намисли да ту малу флоту нападне у самој Шершелу и да је уништи. Рачунао је да ће то бити једна лака победа, која ће не само ослабити Хајрединову флоту, већ ће и подићи морал у војсци Карла Петог и причинити овој једно велико задовољство. Стигавши у Шершел, Дориа наиђе на потпуно мртву варош. Нигде никаквог знака не само од војске, него и од живота. Ни један топ са обале не одговара топовској паљби са шпанских бродова; ни једно се живо створење не види ни на обали, ни у пристаништу, ни по улицама. Дориа искрца своје трупе, врло обазриво и са потребним осигурањем. Али, вратнице кућа у пустим улицама стоје отворене и маме пљачкаше да завире у кућу. Један по један пљачкаш улази у кућу, износи из ње шта прво дочепа. Остали, бојећи се да не остану без свог дела, јурну у куће да се не би без њих разнело оно што се унутра налази. Војска се, занемаривши све мере опрезности, растурила по кућама и улицама и никаква команда више није помагала. У тај мах се наједанпут зачује прасак пушака; Караманове трупе, са наоружаним становницима вароши, излете из заклона у којима су били скривене и отпочну страховити покољ изненађених и порастураних нападача. Две хиљаде ових

било је за кратко време побијено или поробљено. Дориа је успео да се дочепи својих бродова, да се одмах отисне са њима на море и да побегне. Хајредин, кога је весник одмах известио о томе шта се десило, похита са неколико бродова у Шершел. Али је Дориа већ био умакао и Хајредину је било остало само то да честита Али Караману на успешном подвигу који је извео.

За то време у Тунису су се одигравали догађаји по којима је изгледало да ће са владом муслимана бити свршено. Хиљаде хришћанских робова, које је ослободила крсташка војска својим уласком у Тунис, придружиле су се тој војсци и отпочеле нечувену пљачку мирног становништва. Сам император Карло је објавио својим трупима и ослобођеним робовима да допушта тродневно слободно пљачкање вароши, без икаквог ограничења. Настало је не само пљачкање, већ и убијање становништва које је покушавало давати и најмањи отпор. Затим, и још у току пљачкања, настало је оргијање побеснелих пљачкаша и најпосле и међусобно преотимање пљачке. Ондашњи европски хроничари говоре о томе са стидом, старајући се да то колико могу заташкају или оправдају. Али, ту су поузданији подаци турских хроничара, који те сцене представљају у њиховој правој боји. И тако се поступило са мирним становништвом које је пре тога било савезник Шпаније и које је на признавање Хајрединове власти било нагнано силом.

Император Карло тада постави у Тунису султана, приморавши овога на потпис уговора по коме ће тврђава Ла Гулет, пред Тунисом, остати шпанска, султан ће платити повелики годишњи данак и учинити све што треба да муслиманског гусарства сасвим нестане. После тога император напусти Тунис, оставивши своје адмиралу Дорији налог да по мору потражи Хајредина и да га добије живог или мртвог. Вративши се у своју државу, император је био дочекан као европски јунак и крсташ који је победио Ислам и спасао Хришћанство од највеће напасти.

Али се у сред тих славопојки одједном, и са свим изненада, појави на позорници Хајредин, за кога се у Европи држало да је са њиме већ све свршено и да је убијен. Са својих двадесет и седам бродова он је за три дана препловио Средоземно Море и створио се пред Балеарским острвима, бацивши котве пред Минорком Шпанска застава коју је при томе имао на катарци брода,

Сл. 4. Хајредин доводи робље у Алгир (музејска слика).

учинила је да становништво Минорке сматра његову флоту за један одред Карлове армаде која се враћа на своју базу. Међутим, почасној топовској палби са пристаништа одговоре добро управљени топовски метци са гусарских бродова. Још пре но што се становништво разабрало шта је у ствари, пристаниште је било преплављено гусарима и поробљени бродови који су се у њему нашли. Међу овима је био и један велики португалски трговачки брод, богато натоварен. Опљачкавини све што се могло, Хајредин се тада са својим и заро-

бљеним бродовима, натовареним пленом, крене правце за Стамбол. Да би умилостивио Сулејмана Другог, за кога је држао да је на њега љут због губитка Туниса, он му у напред испрати шест хиљада заробљеника са богатим даровима. Султан то прими повољно, саслуша пажљиво Хајредина који је био изашао пред њега да се правда, задовољно се његовим објашњењима и у знак поновне милости потврди га за „Бејлербеја“ у Алгиру и за Великог Адмирала, заповедника целокупне поморске силе отоманског царства.

Две године после тога, оба су велика противника, Хајредин и Дориа крстарили по мору, пљачкајући и пустошећи поједине обале, али не срећући се нигде. Једном приликом године 1537 су се сусрели на пучини на спрам Месине и одмах ступили у борбу. Шпанска флота је потукла муслиманску и Дориа ту зароби дванаест турских бродова. Хајредин умакне са остатком своје флоте и гњеван због неуспеха који је претрпио, почне пљачкати обалу Апулије. За то време он сазна да су Млечани, дотадашњи савезници Ислама, пристали уз Карла Петог као савезници. Сазнавши то, Хајредин напусти обале које је дотле пљачкао, и упути се са флотом на Крф, који је тада био у припадништву Млечана. Ту искрца 25.000 својих људи, са 30 топова. Мало затим стигло му је и знатно појачање од двадесет пет турских ратних бродова и једним великим топом, највећим који је у то време постојао и који је могао избацити по шест метака дневно, што се за оно време сматрало као једно чудо од такве једне грдосије. И поред јаког бомбардовања, није могао ништа учинити, јер је Крф био одлично брањен. У том му стигне султанова порука из Стамбола да прекине са нападањем, јер султан није хтео да му се војска упропашћује за такве ситнице. Хајрединов протест није помогао и он је морао напустити Крф. Онако гњеван, он тада почне пљачкати и пустошити места дуж целе обале Јадранског Мора, убијати, палити, и одводити мирно становништво у роп-

ство. Том су приликом страдала од њега и поједина прибрежна места Далмације и Хрватског Приморја.

Из Јадранског Мора Хајредин се врати са богатим пленом и великим бројем заробљених прибрежних становника у Стамбол. Султану Сулејману тада пошље богате дарове, међу којима две стотине хришћанских дечака обучених у раскошна одела од црвене чоје, од којих је сваки носио по један пехар од злата и сребра; затим, две стотине носилаца најфиније чоје и раскошних материја за одело, и најпосле тридесет носилаца кеса са златним новцем.

IV

Година 1538 представља врхунац кариере гусара Хајредина Барбаросе. Те године, у лето, Хајредин сазна да његов противник, адмирал Андреа Дориа, крстари по Јадранском Мору, са великом и јаком флотом. Шпанској флоти, била се придружила и флота млетачка и флота римског папе; тиме је формирана једна од најјачих флота које су икада биле слате против гусара. Имала је око 200 добро наоружаних бродова са 60.000 људи. Хајредин је у тај мах располагао флотом од 150 ратних бродова, а делио заповедништво са својим старим, искусним и одважним помоћницима, гусарима Синаном, Драгутом и Муратом. У први мах се, разабравши запротивникову силу и надмоћност, колебао шта да ради, али се ипак одлучио да први нападне. Противника је имао да тражи у Егејском Мору. Он напусти пљачкање острва у близини Крита, која је у тај мах вршио, потражи Дорију и нађе га у заливу код Превезе, на албанској обали.

Једнога дана, крајем септембра 1538, обе су флоте спазиле једна другу. Оба су заповедника оклевала да нападну, ишчекујући да виде шта ће отпочети противник. Први се, после тродевног устезања, реши на напад Дориа. Он са својом флотом изађе из залива на отворено море и отпочне битку. Ветар, који је у тај мах био врло јак, претвори се у јаку буру; турска флота под Хајредином, навикнута на маневрисање у непогодама, искористи то,

потуче шпанску флоту чији се остатак да у бегство, и зароби хиљаде противника. Застава Сулејмана Величанственог била је победник и његова поморска сила добила је тиме неоспорну превласт на морима између Европе и Африке.

Победа код Превезе одјекнула је широм пространог отоманског царства и по целој Европи. Она је поетски описана од једног турског очевидца, Сеид Мурата, чији се рукопис под насловом „Фетихнамеи Хајредин“ (књига о Хајрединовим завојевањима), написан у току ноћи одмах после свршене битке, са пијететом чува у библиотеци Старог Сераја у Стамболу. Тај је опис инспирисао мноштво турских хроничара и песника којима је он био извор за податке.

Али, врхунац Хајрединове кариере и славе није у тај мах још био достигнут. На три године после тога, хришћанска Европа је у довољној мери реконструисала своју флоту да је могла помишљати на повраћај поморске превласти над Исламом. Шпанском адмиралу Андреји Дорији опет буде поверен задатак да нападне муслиманске гусаре у самим њиховим гњездима и да их једном за свагда затре. Као савезнике у томе, Шпанија је имала готово све хришћанске народе тога времена. Доријина армада имала је 500 бродова са 12.000 самих помораца, искусних у маневрисању на мору. Било је одлучено, да се она крене око половине октобра 1541 године. Дорија, познавајући тешкоће са којима ће у то позно доба године флота имати да се бори на отвореном мору, покушао је одложити полазак за идуће пролеће, али у томе није успео. Император Карло одлучно остане при своме захтеву да се крене одмах. Флота се крене 19 октобра у правцу главнога гусарског гнезда, Алгира. На адмиралском броду био је и сам император. Сигуран у победу, он је собом повео и неколико дама из шпанских аристократских кругова да би присуствовале перипетијама битке и дивиле се победницима.

Хајдерин се у то време бавио у Стамболу, где је после победе код Превезе дочекан са свима почастима.

које је било могућно одати му, али где је проводио мучне, туробне дане због незгода изазваних завишћу тадашњих отоманских везира. Његов заступник у Алгиру био је његов посинак Хасан, ренегат из Сардиније, кога је он посинио још као дечка и однеговао међу својим гусарима. Дориа је имао да одржи битку не са Хајредином, већ са Хасаном као заповедником муслиманских трупа, и император се унапред радовао олакшици коју ће имати од те срећне околности.

Међутим, Доријина предвиђања почела су се показивати као тачна. Баш кад је са својом флотом стигао пред сам Алгир, подигла се на мору бура која је потпуно онемогућила, за неколико дана, искрцавање трупа и сваки саобраћај са обалом. Кад се бура мало утишала, отпочело је искрцавање, премда са великим тешкоћама. Тада је са шпанских бродова отпочело, из великих топова, бомбардовање зидина, за време док се пешадија спремала да кроз продоре упадне у варош, и док је опкољавала варош. Надмоћност Доријина била је очевидна; Хасан је имао слабе трупе, које нису биле у могућности дати потребан отпор. Император Карло и Дориа су сматрали освојење Алгира као сигурно и само се очекивао подесан тренутак за општи јуриш.

Али, тада се деси нешто неочекивано, што је одједном и сасвим изненада за обе противничке стране, изменило ситуацију и пребацило повољне изгледе на страну Хасана. Подиже се понова бура, тога пута још јача од оне при искрцавању трупа, праћена тропском кишом, која је лила као из кабла. Искрцавање се пре тога вршило тако хитно, да се није стигло пребацити на суво ни шаторе, ни одела искрцаних трупа. Целе ноћи су трупе стајале непомичне на киши, без одела, без заклона, без икакве хране и пића, под бујицом од кише, у блату до колена, под ударцима страшнога ветра. Кад је свануло, на место свежих трупа, орних и одушевљених за битку која их чека, стајала је на обали гомила укочених, мокрих, изгладнелих, изнемоглих и очајних несрећника, неспособних за икакву борбу, коју би им, у

осталом, и иначе било немогућно водити, јер им је сав барут био закисао.

Тада се одједном појаве Турци, свежи, одморни и добро опремљени, па бесомучно, са страшном виком и халакањем, нападну изнемогле и за борбу неспособне хришћане. Настане страшан покољ, из кога ни један од Доријиних људи не би главе изнео, да се витезови са Малте нису одважно ставили као заштитница тих трупа кад су се ове, после огромних губитака, дале у дивље бегство. Бежале су у правцу мора, надајући се да ће их прихватити Доријина флота. Али то је било скопчано са несавладљивим тешкоћама. Покушавајући да спасе бегунце, Дориа је погубио велики број својих бродова које је бура потопила или поразбијала о обале. Остатак флоте је био толико претоварен бегунцима, да су се морали из бродова поизбацити у море сви коњи, да бродови не би потонули.

Са тим остатком флоте Дориа, потучен, напусти Алгир првих дана новембра 1541 године. Али и у томе није имао среће. Баш у тренутку поласка, подигне се понова бура и распе бродове по мору. Мноштво тих бродова претрпе бродолом, а посада, кад је успела да се пливањем дочепа обале, била је заробљена. Тек после три недеље мучне борбе са ветровима и таласима, бедни остатак сјајне Доријине армаде стигао је до шпанских обала.

Пораз хришћана био је потпун. 300 официра и 8.000 људи из посаде Доријиних бродова било је подављено, или је у повратку подлегло задобијеним ранама, не урачунавајући ту оно што је при нападу Алгира изгинуло. Затвори за заробљенике у Алгиру били су препуни. Место, на коме су витезови са Малте изгинули бранећи са највећом храброшћу и пожртвовањем одступање искрцане војске, и данас становници Алгира називају „гробљем витезова“. На какав нов покушај уништавања муслиманског пиратства није се у Европи у тај мах могло ни помишљати. Поморска превласт Ислама била је још више појачана и боље утврђена. Томе је припомогла још једна

важна чињеница, која се изненада, неочекивано, појавила на велико запрепашћење свих тадашњих хришћанских владара.

Између француског краља Франсоа Првог и императора Карла Петог постојала је још од почетка њихове владавине омраза, која је потицала од ривалитета два велика хришћанска владара. Омраза је била толика, да се Франсоа Први није устручавао закључити 1543 свој први савез са Сулејманом Другим, да би имао једну основицу, у своју корист, за решавање спорних питања са Карлом Петим, која су питања дотле била решавана непрестано на његову штету. Император је гајио у себи наду да ће доћи дан кад ће Француска постати један део његове простране државе, и у тој нади имао је неколико ратова са краљем. Савез француског краља са муслиманима изазвао је у хришћанском свету запрепашћеност и буру од негодовања. Независно од саме чињенице да се један хришћански владар, који би требао да је један од стубова и најјачих заштитника своје вере, удружио са најјачим и фанатичким противником те вере. Цео свет био је свесан тога да се развитак муслиманског гусарства има приписати баш омрази и ратовима између два најјача хришћанска владара и да ће се од тада то гусарство још више развити и осилити. То гусарство не само што је своје највеће гусаре, као што су два брата Барбаросе, Синан и Мурат Реис, добијало баш из редова хришћанских и других ренегата, већ ће тим савезом бити баш од једног хришћанског владара моћно потпомогнуто. Та негодовања и протести нису ни мало спречили краља да закључи савез, држећи се тога да циљ оправдава средство.

Одмах по закључењу савеза, Сулејман изда Хајредину наређење да са једним делом његове флоте прокрстари дуж италијанских обала, да би се разабрао о изгледима за рат између императора и краља. Хајредин се отисне на море и испрва се био ограничио на мисију коју је добио. Али кад је наишао на Ређо, изненадио га је и ражљутио топовски метак који је у тај мах испалио.

гувернер места, као знак да се не боји гусара. Он одмах нападне Ређо и с мора и са сува. Гувернер се са већим делом становништва повуче у тврђаву. Хајредин нареди бомбардовање вароши, после кога се ова преда. Гувернеру допусти да изађе из тврђаве са својом супругом и децом, а становнике позатвара у цркви и по другим местима у вароши, поставивши стражу која ће спречавати покушаје покоља. Да се не би замерио својим људима, навикнутим на пљачку и пустошење у таквим приликама, Хајредин им допусти слободно пљачкање вароши, али са најстрожом наредбом да штеде животе становника. То је био први пут да окорели и крволочни гусар покаже човечност и душевност.

Убрзо се видео и повод тој човечности, која је зачудила обе стране, и становништво града и гусаре нападаче. Међу децом гувернеровом, Хајредин је запазио његову кћер Кармен од осамнаест година, која му је привукла пажњу и за коју одлучи да је, поред свих разлика у годинама и у вери, затражи за супругу. Ма да је то могао силом учинити, овога пута хтео је да се покаже кавалерски. Он најучтививије замоли гувернера за руку његове кћери, изјавивши да ни у коме случају неће поступити као победилац, већ рачуна само на добру вољу гувернера и кћери. Преплашени гувернер одговори да он оставља решење својој кћери, рачунајући да ће ова насигурно и одлучно одбити понуду. Али на велико изненађење и оца и матере, Кармен изјави да пристаје на предлог, под условом да остане у својој вери и да гусар допусти њеном оцу и матери слободан повратак у Италију. Хајредин, сав радостан, пристане на оба услова и брак буде закључен још одмах ту на муслиманском адмиралском броду, по чисто мухамеданским прописима. Кармен је, по одласку родитеља, остала на броду. Кад је отац, после тромесечног растанка са кћери, а сазнавши да се гусар још налази у италијанским водама, дошао да је види, затекао ју је веселу и задовољну, са највећим похвалама за гусарево понашање и пажњу према њој.

Напустивши Ређо, Хајредин је прошао целу јужну италијанску обалу и дошао до малог пристаништа Оштиа, на ушћу Тибра. То произведе највећи страх у Риму; мислило се да ће гусари ударити на Рим и опустошити престоницу Хришћанства. Кад је Хајредин изјавио француском амбасадору у Риму да то нису његове намере, настала је у Италији општа радост. Италијани нису могли веровати својим очима видећи да гусари кавалерски плаћају намирнице узете од становништва и да се у свему понашају као поштени људи.

Кад је била довршила снабдевање, Хајрединова је флота дигла котве и отпловила у Марсељ. Пред марсељско пристаниште је стигла почетком јуна, дочекана са великим одушевљењем, као савезник француског краља. Цео тај месец Хајредин је провео у свечаностима и у ишчекивању инструкција од краља. Инструкције нису никако стизале и он почне губити стрпљење. Говорио је јавно и гласно да он није у Марсељ дошао због свечаних дочека и изјава одушевљења, већ да помогне краљу као савезнику; лето пролази, скоро ће наступити јесен, а тада се на мору не предузимају никакви ризични послови.

Француски амбасадор, који је Хајредина допратио до Марсеља, бојећи се да овај, изгубивши најпоследње стрпљење, и онаквог темперамента какав је био, не постане од савезника непријатељ, отпутује у Париз да саопшти краљу своју бојазан. Франсоа Први га прими срдечно, захте да му амбасадор исприча све шта је видео и чуо у путу са Хајредином, али је поручио Хајредину да и даље чека моменат кад он, краљ, буде нашао да треба предузимати какву акцију. Кад му је амбасадор, очајан због такве поруке за коју је знао какав ће утисак произвести, предочио да се тиме француска флота и приморска места излажу великој опасности и да ће Сулејман, пошто је учинио велике издатке за Хајредину експедицију, бити страшно озлојеђен кад чује како се прима његова помоћ, краљ се замислио и променио своју одлуку. Поручио је Хајредину да има намеру да

нападне Ницу и са мора и са сува, да се Хајредин још мало стрпи и да у Марсељу чека француску флоту, која ће му, под заповедништвом војводе од Ангиена, доћи у помоћ.

И одиста, после кратког времена, та је флота стигла пред Марсељ; она је имала четрдесет бродова са 16.000 људи. Посаде обе савезничке флоте, хришћанске и муслиманске, прво су се радознано посматрале, па се затим другарски измешале и весело заједнички проводиле, очекујући дан кад ће, свака са својим бродовима, ступити у борбу. Хајредин, под чијом се командом имао извршити напад с мора, није хтео више оклевати. Он изда наредбу за полазак бродова, ови развију једрила и целокупна се флота упути у правцу Нице.

Ница је у то време припадала Савојском Војводству које је било васал Карла Петог, свагдашњег такмаца и противника францускога краља. Император Карло је много полагао на то васалство, јер је оно, са својим пристаништем Вилфранш, давало излаз на море целој северној Италији и Пиемонту, који су највећим својим делом припадали пространом царству императоровом. То је и био разлог што се Франсоа Први одлучио да покуша освојити ту област.

Појава муслиманске флоте пред Ницом створила је праву панику у вароши и околини. Било је и сувише познато шта таква појава собом доноси и шта се може очекивати од таквих посета. Међутим је брзо организирана одбрана Нице, захваљујући једноме витезу од Малте, Паолу Симеони, који се ту затекао, а раније је био Хајрединов заробљеник. Звона на црквама оглашавала су опасност и позивала становништво на одбрану вароши. Ница је, са својим поноситим џамком, густим редовима ружичасто обојених кућа, тесним и кривудавим улицама између ових и својим врло радним становништвом, била већ у то време врло напредна варош. Била је и добро заштићена јаким фортификацијама које су опасивале целу варош, полазећи од куле Беланда (која и данас постоји на крају кеја Сједињених Држава), са јаким и

добро осигураним капијама на све четири стране око вароши.

Кад су звона огласила узбуну, капије су биле затваране и становници окупљени на местима која је нарочито требало бранити. Недељу дана се очекивао напад Хајрединове флоте и он је отпочео у половини августа. Сто двадесет великих турских галија, постројених у ред дуж обале Нице, осуло је страховиту паљбу бомбардујући варош ондашњим највећим топовима. Са сува, артилерија војводе од Ангиена је то допуњавала непрекидном топовском ватром која је косила гомиле преплашених становника.

Бомбардовање је трајало четрдесет и осам часова без престанка и варош је примила преко хиљаду и двеста топовских метака највећег калибра. Већина зидина било је порушено или испроваљивано. Кад су мислили да је дошао за то моменат, Тосканци и јаничари јурну на отворене продоре зидина, али буду у два бесна налета одбијени. У трећем налету изгледало је да ће успети продрети у варош, и од страха избезумљено становништво нагне бежати у заклоне који су се још могли наћи. Све је већ изгледало да је пропало. Официри су узалуд покушавали нагнати војнике на отпор; и они су сами били руљом у дивљем бегству потискивани и вучени.

Тада се деси нешто неочекивано и фантастично: из једне тесне улице наједном испадне једна чудна руља од људи и жена, коју су предводили рањеници искрвављени, поцрнели од барута, са оделом поцепаним на кајише. На челу руље једна висока, снажна женска, са пракљачом за рубље у уздигнутој руци, викала је из свега гласа, позивајући на јуриш. Убијајући пракљачом јаничаре који су, расути, продирали у варош, и повлачећи собом масе становника и војника који су јој се, окуражени тим изненадним чудом, придруживали, она је учинила да и тај трећи и последњи напад буде одбијен. Та је женска била праља Катарина Сегиран, којој је године 1823 подигнут споменик у Ници, а који и данас постоји на Плас-Сен-Огистен.

Подвиг Катарине Сегиран не би ипак много помогао одржању Нице, да се није у противничкој војсци десило нешто што је знатно изменило ситуацију. Хајредин је, после неуспелих јуриша, љутито пребацио војводи од Ангиена што својом артилеријом није у довољној мери помогао те јурише, бомбардујући варош за време застоја и деморалишући тиме њене браниоце, посустале у борби прса у прса. Кад му је војвода саопштио да то није могао чинити због оскудице у муницији, Хајредин падне још више у јарост и подвикне му да он са таквим савезницима неће више да ратује и да ће одмах напустити опсаду Нице и отпловити у своју земљу. Војвода је имао велике муке док га је утишао, обећавајући му да ће муниција стићи за кратко време. Умирен тиме, Хајредин изјави да би било бесмислено продужити опсаду, с једне стране зато, што је варош јако утврђена и добро брањена, а друго и с тога што се сваки час може очекивати да ће император Карло доћи у помоћ своме васалу на кога је толико полагао.

Предвиђања Хајрединова о тој помоћи остварила су се убрзо за тим. Од француске војске ухваћен је један весник који је покушавао да прође у опсађену варош и који је носио вест да императорова војска доиста долази, као и поруку да браниоци Нице не попуштају док та војска не стигне. Сутрадан су стражари на бедемима фортификације објавили становништву радосну вест да бродови непријатељске флоте, пошто су утоварили топове и примили своје људе, дижу једрила и одлазе правцем Антиба. Звона са цркава су тада почела звонити на радост; Катарина Сигеран је проглашена за спасиоца Нице и ношена у триумфу кроз улице вароши. Савојски војвода, да би изразио своје задовољство, дао је исковати нарочиту медаљу на којој су, на једној страни стајали атрибути победе, а на другој страни натпис „Niçea a Turcis et a Gallis obsessa“ (Ница опсађена од Турака и од Гала).

Из Нице је Хајрединова флота отпловила право у Тулон, да ту дочека и проведе зиму. Ма да је био

позиван да иде у Париз, где би био најбоље дочекан, Хајредин није хтео за то ни да чује, не хтевши да напусти море, своје гусаре и јаничаре. Његово гостовање у Тулону стало је скупо француску владу, која је морала муслиманску флоту за све то време снабдевати храном и муницијом. Јер су поједини одреди флоте крстарили једнако морском пучином, пресретали и пљачкали трговачке бродове, а посаде ових одводили у ропство. Међу заробљеницима било је и мноштво Француза; обесни гусар није хтео ни да чује за њихово ослобођење, већ је и њих, као и непријатељске заробљенике, употребљавао за најтежи посао, веслање на муслиманским ратним бродовима.

У пролеће 1544 године отпочела су опет непријатељства између императора Карла Петог и краља Франсоа Првог. Краљевским трупама командовао је опет војвода од Ангиена, а императоровим маркиз од Гуаста. Краљевска војска имала је 17.000, а императорова 20.000 људи. Одсудна битка, која се била у околини Черизоне у Пиемонту, завршила се победом краљевских трупа и Карло Пети је био приморан тражити мир, закључен месеца септембра исте године.

За све то време Хајредин је у Тулону чекао инструкције од француског краља. Страшно га је ражљутило кад је чуо за победу код Черизоне. Он тада пошаље краљу писмо у коме протестује што је одстрањен од сваке акције, и пошто налази да више није потребан, извештава краља да одлази у Стамбол где ће свакако бити потребнији. Франсоа Први прими то хладно, не покушавши ништа да Хајредина и његову флоту задржи. Напротив, био је врло задовољан тим одласком, јер је муслиманска флота била не само један тежак терет за државну благајну, већ и прави баук за становништво Тулона и околине, које је непрестано морало презати од гусара и јаничара пред својим пристаништем. Осим тога, краља је, као хришћанина, почео грести савез са највећим противником Хришћанства и једва је дочекао прилику, која му се сама пружила, да савез раскине.

Хајредин једнога дана нареди да се дигну котве и отпутује из Тулона. Али то није ишло тако лако. Хајредину лично имала се пре тога исплатити из државне благајне једна позамашна сума новца, као и посади бродова, трошак за цео пут до Босфора. Осим тога, у накнаду за његове људе изгинуле при опсади Нице, морало му се дати четири стотине француских криваца, осуђених судовима на робију, а који су сменили дотадашње веслаче на Хајрединовим бродовима. Напоследку, и Франсоа Први лично, да би га се једном ослободио на што лепши начин, обасуо га је богатим даровима, како за њега самог, тако и за султана у Стамболу.

Пловећи за Стамбол, флота се заустави пред пристаништем Вадо, које припада Ђеновској републици. И ту је појава муслиманске флоте изазвала панични страх, али се гусар показао човечан. Све се свршило на томе што је флота у пристаништу допунила своје снабдевање, па се опет отиснула на пучину.

У проласку поред острва Елбе, Хајредину приступи његов верни, храбри и искусни помоћник Синан и саопшти му да се његов син налази на томе острву као заробљеник; заробљен је приликом битке код Туниса. Хајредин радо пристане да се флота ту задржи и писмом затражи од гувернера острва да му пошље на брод тога заробљеника. Гувернер му одговори да је заробљеник одиста на острву, али да му га не може вратити, јер је прешао у хришћанство. Разјарени Хајредин је већ био издао наређење за пљачкање и пустошење острва, кад се појавио заробљеник, загрлио оца и замолио да се не врши никакво насиље, јер се са њиме на острву врло добро поступало. Пљачка је, по наредби Хајредина, одмах престала и гусари су мирно отишли даље.

У путу за Стамбол, Хајредин је узгред пљачкао поједина места где се надао добром плену. У Теламо предао му се цео гарнизон, са гувернером места. У Монтеано, на дванаестом километру од Теламо, одвео је у ропство целокупно мушко становништво, пошто је све опљачкао; заробљенике је употребио за веслаче на бродо-

Сл. 5. Хајредин у старијим годинама (музејска слика).

вима своје флоте. Варош Порто-Ерколе, у тренутку кад се већ имала предати на милост и немилост, добила је изненадну помоћ од великог војводе тосканског и одбила муслимане који су том приликом претрпели знатне губитке. Хајредин, осетивши да се ту неће моћи ништа учинити, отисне се од пристаништа и крене даље у правцу Стамбола. Журио је да се што пре врати у Стамбол, јер је већ пролазила сезона лепих дана, погодних за гусарске операције. Али поред свега тога није пропустио да добро опљачка и попали неколика места дуж италијанске обале. Бродови су му били тако препуни заробљеника и плена, да су били утонули скоро до горње оgrade. Заробљеници су, нагурани у доње магацине бродова, умирали од глади, жеђи и гушећи се у просторима у којима нису могли ни мрднути. По хроничарима тога времена, од француских обала до Босфора, бачено је са бродова флоте у море преко 10.000 заробљеничких лешева.

То је био последњи гусарски подвиг Хајредина Барбаросе. У Стамболу је дочекан у триумфу. Кад је објављен долазак флоте, одушевљено становништво Стамбола појурило је на обале Босфора, кличући гусарима и поздрављајући њиховог великог шефа. Хајредин буде одмах примљен од Сулејмана, који му изјави своје потпуно задовољство на ономе што је урадио, а што је дошло султану до знања још много пре повратка флоте. Пошто је био зашао дубоко у године, а досадило му се подносити завист, незадовољство и сплетке стамболских везира, он том приликом замоли Сулејмана да га разреши дужности коју је дотле имао и султан му испуни ту жељу.

Од тада се Хајредин, неизмерно богат, повукао у миран живот, у сјајну палату коју је имао на морској обали. Последње месеце свога живота употребио је на грађење једног колежа за децу сиромашних родитеља, поглавито негдашњих гусара, као и на зидање једне мошеје, у којој је за себе начинио монументалну гробницу.

Последње своје дане проводио је, од јутра до мрака, на прозору своје одаје која је гледала на море. Посматрао је једнако море, гласно изражавао своје утиске и рефлексije, и причао својој околини догађаје из свога бурног гусарског живота. Кад више није сам могао отићи до прозора који је гледао на море, тражио је да га тамо преносе. Тада се, с времена на време, могла приметити понека крупна суза која се котрљала низ дугу белу браду окорелог старог гусара. Умро је у својој палати, вероватно почетком јула 1546 године оставивши за собом читаве легенде и спомен највећег гусара јужних европских мора. За дуго година после његове смрти, ни један муслимански брод није изашао из Златног Рога, а да његова посада не одржи молитву Алаху за душу творца превласти Ислама на тим морима.

V

Као што је напред подвучено, писац ових редова не мисли чинити никаква историска истраживања, нити је то његов посао. Међутим, нешто што може запазити и нестручњак заинтересован за личност Хајредина Барбаросе, јесте то да се о њему не слажу у многим појединостима не само извори, већ и они који су ове проучили и писали историју подвига великог гусара.

О Хајредину постоје три врсте извора: легенде, турски хроничари и хришћански историчари. Легенде су, као извори, у толико од интереса, у колико потврђују оно што се налази у осталим двама врстама извора. Турски хроничари онога времена, као и доцнији, у своме одушевљавању Хајрединовим подвизима и победама Ислама, у многим појединостима које су баш од значаја жртвују историску истину, маштању и поетско-верским инспирацијама. Хришћански историчари, који су радили по тим европским изворима, не слажу се такође међу собом. Тако на пример:

1. Као што је напред речено, већ о самом пореклу Хајрединовом постоје две версије, једна турска и једна европска. По турским хроничарима, Хајредин је био син

једнога израелитског ренегата који се доселио из Румелије на острво Метелин (Митилена) и ту основао кућу и породицу. По тим изворима, султан Мухамед Други (назван Фатих, Завојевач) одмах по заузећу Стамбола напао је острва у Егејском Мору, на којима су витезови Св. Јована, ондашњи велики непријатељи Ислама, имали своје утврђене замкове и имања. Турци освоје од Ђеновљана Метелин и отерају са острва витезове. Да би острво трајно остало турско, султан нареди да се на њему насели једно оделење његове војске, са женама за које је наредио да се доведу на острво. Међу тим насељеницима налазио се и ренегат Јакуб Реис, коме се нова домовина допадне и у којој он оснује породицу. Ту је добио четири сина, од којих је најмлађи био Хиз'р, будући страшни гусар Хајредин Барбароса. По турској легенди, пред његовим рођењем била је на мору страшна бура, која је пустошила насеље и давила бродове. Бура је на један мах престала у тренутку кад је дете пустило први глас. Његов старији брат Уруц, такође потоњи велики гусар, имао је, као и Хиз'р, неодољиву страст за море и морске пустоловине, док су му остала два брата били мирољубиви трговци.

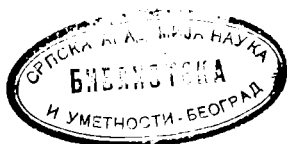
По некојим хришћанским (шпанским, француским и италијанским) историчарима, Хајредин је био пореклом хришћанин, и то Француз, из племићке породице Д'Отон (D'Authon), чије се велико имање налазило у француској покрајини Перигор (Périgord). Велики део имања преотео му је брат, што га је толико озлоједило, да је прихватио прву прилику која му се показала да оде у рат, напустивши за навек и имање и своје родно место. Та му је прилика била дата кад је 1501 године Француска била одлучила да помогне на мору Млечане, нападнуте од турске флоте. Шесет француских бродова отпловило је тада у млетачке воде. Са том су флотом отпутовала и два присна и нераздвојна друга, француска племића; то су били Д'Отон из Перигора и Де Бернеј (Montseigneau de Berneuil) из Анжуа. Кад су, после дуже опсаде, савезници освојили Митилену, два њихова команданта

флоте дођу у сукоб и француска се флота врати, одрекавши Млечанима сваку даљу помоћ.

Са том флотом што се вратила, нису била помемнута два француска племића. Сва трагања за њима остала су безуспешна. Они су, међутим, жељни пустоловина, још пре расанка Француза са Млечанима, и не јавивши се своме команданту, напустили своје сународнике, купили један гусарски бродић, скупили неколико пустолова у своју службу и почели гусарити по Јадранском Мору. Плен је био обилан, и да би код брата, који му је преотео имање у Француској, изазвао завист и тиме му се осветио, Д'Отон се са својим другом и заплењеним благом врати у Перигор.

Његов је повратак зачудио целу област. Свима и свакоме је причао о својим гусарским пустоловинама и показивао заплењено благо. Кад се свега тога наситио он распрода све што је од непокретности још имао у Француској, опреми један бродић па, опет са својим другом, напусти родно место и нестане га за навек. Од тада се о њему није никад ништа чуло, и сви који су га познавали били су уверени да је он, као гусар, погинуо у каквој борби на мору, понајвероватније у борби са муслиманским гусарима, који су се у то време били већ јако осилили и често су крстарили по водама Средоземног Мора

Међутим од тога није било ништа. Живот у који је био ушао Д'Отон, превазилази свако маштање. Оба француска племића, отишавши за навек из Француске, променили су и народност, и имена, и веру, прешавши из хришћанства у мухамеданство. На место Д'Отона и Де Бернеја, историја од тада бележи два крупна муслиманска гусарска имена: Хајредина и Хорука; први је био Д'Отон, други Де Бернеј, који ће, оба, оставити дубок траг у историји отоманског царства и земаља јужне Европе. Обоје су се, од како су променили веру, издавали за синове израелитског ренегата са острва Митилене.

Од тога момента настају гусарски подвизи Хајредина и Хорука, у којима се, у главним потезима, сви извори и легенде слажу.

2. Хроничари се не слажу ни у томе како је гусар добио име Хајредин. Као што је напред речено, по турским хроничарима то му је име наредио да носи Сулејман Други, задовољан његовим завојевачким успесима. То име на турском значи „добротвор вере“, и султан му га је подарио у једном тренутку доброг расположења, у разговору са њиме; Хајредин је дотле стално носио своје првобитно име Хиз'р. По некојим европским историцима, пак, он је име Хајредин добио при преласку у мухамеданство, још у почетку своје гусарске каријере.

3. По турским хроничарима, Хајредин је био човечан, душеван, изузимајући ретке прилике кад је падао у јарост. Тако н. пр. кад је, после збацивања Мулеја, султана у Тлемсану, угушио побуну у Алгиру, по тим хроничарима њему одано становништво је једногласно захтевало да се побуњеници сви побију. Хајредин нареди да се састане „диван“ и да се на њему одлучи о судбини људи. Сви су учасници, опет једногласно, тражили да се ови казне смрћу, само је Хајредин стајао на другој страни и настојавао да не дође до тога. Кад је видео да то не помаже, он предложи једну средњу меру, која буде и усвојена: да се смрћу казне само покретачи и главни потстрекачи побуне, њих двадесет на броју. Тако је стотинама осталих спасао животе. По хришћанским изворима, Хајредин је, напротив, био до крајности свиреп и крволочан. Убијао је за најмању кривицу, или кад се за буд зашто разјари, а био је врло раздражљив. Најмањи отпор од стране оних које је пљачкао, изазивао је убијање становништва у маси. Обале Јадранског Мора су то добро искусиле при његовим пљачкашким посетама прибрежним градовима и варошима, где је сам помен имена Барбаросе уносио страх и ужас.

При заузећу последње шпанске базе на северној афричкој обали, утврђења Пенон у непосредној близини Алгира, показао је нечувену свирепост, наредивши да

се пред њиме, у одаји у којој га је заробљеног примио, убије храбри бранилац утврђења Варгас, и да се побије велики број заробљених Шпанаца. Било је прилика кад је, по његовом наређењу, побијено по неколико стотина, па и хиљада, побеђених противника. Напред је поменут такав један случај, кад је гусар потукао шпанску флоту, којом је командовао сицилијански вице-краљ Хуго од Монкаде, и кад је наредио да се побију три хиљаде заробљеника.

Међутим, и хришћански историчари не одричу му у појединим случајевима човечност и великодушност. Само што они то приписују нарочитим околностима и другим мотивима, а не душевности и сентименталности окорелог гусара. Напред је н. пр. описано како је Хајредин, 1543 године, по закљученом савезу између Краља Франсоа Првог и султана Сулејмана Другог, крстарећи са својом флотом поред италијанских обала, наредио да се штеде животи становника и да се са њима поступа човечно. Убрзо се видело шта је био узрок тој човечности: жеља да се гусар покаже кавалерски пред својом вереницом и њеним родитељима, који су били његови заробљеници.

Кад је, те исте године, наредио да се прекине опсада Нице и да се град остави на миру, па отпловио даље на велико изненађење опсађеног становништва, и ту нису играли никакву улогу сентиментални мотиви; искусни и опрезни гусар био је проценио да се ту неће моћи ништа учинити.

У неколико прилика, кад је могао лако и без жртава освојити и опљачкати какво место на италијанској обали, где се могао очекивати богат плен, он је наређивао да се поред тих места мирно прође и да се она не узнемирују. Мотив је лежао у томе, што је између Хајредина и Андреје Дорије постојала једна међусобна симпатија; ценили су се међу собом и обоје су избегавали да се, без велике потребе, замерају један другоме. Као што је поменуто, Дориа је био пореклом из Ђенове; кад је Хајредин са својом флотом пролазио поред обале

Ђеновљанске републике, становништво се није имало чега бојати. Тако је исто и Дориа поступио у више прилика кад је одиста могао нанети штете муслиманској флоти. Хајредину је то у више махова пребачено од његових људи, као и у самоме Стамболу; он је се на то само смешкао гледећи своју дугу риђу браду. По неким хроничарима постојао је чак и тајни споразум између Хајредина и Дорије. У такав су споразум веровали и Хајрединови људи. Кад је, једном приликом, са својом флотом стао пред пристаништем Вадо, које је припадало Ђеновљанској републици, а где су се његови људи надали богатој пљачки, Хајредин им је, изненађеним и тиме огорченим, отворено казао да не допушта пљачкање из обзира према Дорији, који се и према њему показао као човек.

4. У мноштву других појединости постоји неслагање извора. По турским изворима н. пр. године 1538, кад је Дориа крстарио по Јадранском Мору са здруженом флотом шпанском, млетачком и папском, са задатком да тражи и уништава гусаре, он је командовао флотом од 500 бродова. По хришћанским изворима та је флота имала око 200 бродова: осамдесет и неколико шпанских, осамдесет млетачких и тридесет и неколико папских.

Као што је напред казано, кад је извршио свој последњи поход по француским и италијанским обалама, Хајредин је, вративши се у Стамбол, био примљен од Сулејмана Другог. По турским хроничарима тај је пријем био, од стране султана, врло хладан. Хајредин није чак ни био тиме изненађен, јер је знао за сплетке, које су се у Стамболу правиле за време његовог одсуствовања, од стране завидљивих везира. То му је и био поглавити разлог да моли султана да га разреши од досадашње дужности адмирала отоманске поморске силе. По европским историцима, напротив, султан га је примио врло љубазно, изјавио му своје потпуно задовољство за оно што је учинио за Ислам, дао му је неколико дана одсуства да среди своје приватне ствари и тек доцније му, на његову неодступну молбу, уважио оставку.

По једним хроникама (турским) Хајредин је, дојавивши са својом коњицом у Шершел да потражи и казни одметника Кара-Хасана, нашао овог у кули у којој је био утекао бежећи од његове потере, извукао га из куле и предао целату. По другим изворима одметник је утекао потери.

По турској легенди Хајредин је, кад се оженио ћерком гувернера места Ређо, у Месинском Заливу, имао деведесет година, што је очевидно нетачно. По једним европским историчарима он је умро 1548 године (955 године по турском), кад је био навршио седамдесет и пет година. По другима он је умро 1546 године; по некима, опет турским изворима, то је било године 946 по турском.

Таква су неслагања многобројна, а она чине да подвизи Хајредина Барбаросе још чекају на свога првог историчара. Да ли ће тај историчар бити који од наших стручњака, потстакнут чињеницом да је ствар имала неоспорне везе и са историјом наших приморских земаља?

VI

О самој личности Хајредина Барбаросе постоји мноштво описа, који се, у главном, међу собом слажу, а слажу се и са његовим до данас сачуваним портретима. По тим описима, он је био риђ, као што то показује и само његово име. Лепо развијен и витак у младости, био је одебљао кад је прешао шесет година. Али је до краја живота остао окретан. Имао је велике, густе обрве, које су јако надкриљавале очи. У последњим годинама живота имао је јако ослабљен вид.

Говорио је течно, и ако не сасвим добро, неколико језика. Кад је бивао разјарен, замуцкивао је. Кад је био хладан и присебан, био је духовит, вешт, лукав и убедљив. Могао је у најтежим приликама распалити одушевљење код својих људи. У својим односима са заповедницима европских савезничких војсака држао се поносито и оштро, и није се устручавао у лице им до-

бацивати најоштрије замерке, без икакве љубазности и увијања.

По европским изворима био је свиреп и лаком на новац; у својим многобројним гусарским походима нагомилао је за себе неизмерно богатство. Имао је праву страст за гусарење и морске борбе; ту је био потпуно у своме елементу, у исти мах и врло опрезан и необично одважан. Имао је једну чудновату моћ предвиђања догађаја, одлучност и неуморност, у чему и лежи тајна његових необичних успеха на мору.

На послетку, нека ови редови буду завршени навођењем извора и дела о подвизима Хајредина Барбаросе, које је писац разгледао или се о њима могао разабрати. То су:

I. На европским језицима.

1. Bolani: *Storia di Reggio di Calabria.*
2. Brantôme: *Vie des Grands Capitaines.*
3. Charrière: *Négociations de la France avec le Levant.*
4. Le Père Pierre Dan: *Histoire de la Barbarie et de ses corsaires.*
5. Ch. Farine: *Deux pirates du XVI siècle.*
6. H. D. de Grammont: *Histoire d'Alger sous la domination turque.*
7. I. de La Gravière: *Marins du XV et du XVI siècle.*
8. " *Doria et Barberousse.*
9. " *Les corsaires barbaresques et la marine de Soliman Le Grand.*
10. Haedo: *Topografia y Historia general d'Alger.*
11. " *Histoire des rois d'Alger.*
11. I. de Hammer: *Histoire de l'Empire Ottoman.*
13. Paul Jove: *Histoire.*
14. F. Julien: *Papes et Sultans.*
15. De La Croix: *Relation ancienne de l'Afrique.*
16. Laugier de Tassy: *Histoire des Etats Barbaresques.*
17. H. Martin: *Histoire de France.*

18. Moliner—Violle: *Traduction d'Haedo, La captivité à Alger.*
19. Sander—Rand et F. Denis: *Fondation de la Régence d'Alger. — Histoire de Barberousse.*
20. L. Granval: *La vie extraordinaire de Barberousse.*
21. Ekrem Rechid: *La vie de Khaireddine Barberousse.*
22. Gosse: *Historie de la Piraterie.*

II. На Турском језику.

1. Али: *Кунхул—Ахбар* (Суштина вести).
2. Али Риза Сејфи: *Барбарос Хајредин.*
3. Ферди: *Тарихи Султан Сулејман* (Историја султана Сулејмана).
4. Феври: *Ахлаки Сулејмани* (Етичке особине Сулејмана).
5. Хаџи Калфа: *Тухвеш-ул-кибар фи есфарил-бихар* (Дар великима о морским походима).
6. Хамид Вехби: *Мешахир-и-ислам* (Гласовити Муслимани).
7. Кара-Челеби-Заде—Абдул-Азис: *Сулејман-наме* (Сулејманида).
8. Мехмед Шукри: *Есфар-и бахријеј османије* (Подвизи отоманске морнарице).
9. Нишанџи Мустафа Целал—Заде: *Табакаш-ул-мемалик ве-дереџаш-ул-месалик* (Класе земаља и системи путева).
10. Усули: *Селим-наме* (Књига о Селиму).
11. Печеви Ибрахим: *Тарих-и Печеви* (Историја Печеви).
12. Садедин: *Таџ ушеварих* (Круна историја).
13. Солақ-Заде: *Тарих* (Историја).
14. Сејид Муради: *Феџихнаме-и Хајредин-паша* (Књига о Хајрединовим завојевањима).
15. Синан-Чауш: *Газеваш-и Хајредин-паша* (Победничке војне Хајредин-паше).

За већину ових извора и дела о Хајредину писац је сазнао из књиге турскога писца Екрема Решида наведене под 21. Свакако их има још и мноштво других.

Наслове турских извора учинио је љубазност превести на српски г. професор Фехим Бајрактаревић. Турски извори наведени под 14 и 15 су у рукопису и чувају се у Библиотеци Старог Сераја у Стамболу.

Нека је поменуто да се о Хајредину, истина узгред, говори и у књизи г. Ј. Тадића: „*Шћанија и Дубровник у XVI веку*“ (издање Срп. Краљ. Акад. 1932 год.).

Стари Рибар.
